

logistical support inclusive education of preschool children requiring correction of mental and physical development; insufficient consolidation efforts of professionals, parents, scientists in the field of medical and psycho-pedagogical support of preschool children with mental and physical disorders; availability interdepartmental barriers in the organization of joint training and education of preschool children; lack of early diagnosis and comprehensive medical, psychological and educational support.

Important factors proved effective implementation of inclusive education, in particular, a positive attitude to joint interaction of students with different levels of mental and physical development of teaching and administrative staff, parents and others.

Keywords: inclusion, integration, inclusive education, integrated training facilities and the readiness of inclusive education for joint cooperation.

УДК 373.3.016:81'243]:616.89-008.434-053.53.5(430+436)

Наталія Козум

Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів)

Досвід німецькомовних країн у корекційній роботі з дітьми із вадами мовлення при вивченні іноземної мови у початковій школі

У статті представлено досвід навчання іноземної мови дітей з порушеннями мовлення у німецькомовних країнах, зокрема у Німеччині та Австрії. Проаналізовано програми початкової школи та визначено методичні особливості роботи з окресленою категорією дітей на уроках іноземної мови. Наведено приклади фонетичного матеріалу та особливості роботи з ним на уроці іноземної мови у початковій школі. Комунікативне спрямування визначено ключовим принципом такої роботи, оскільки дозволяє відкоригувати вимову окремих звуків учнів та сприяє формуванню у них вміння будувати власне змістовне висловлювання у конкретній ситуації зі щоденного життя.

Важливими аспектами у навчанні дітей з вадами мовлення виокремлено мотивацію та використання технічних засобів, які сприяють візуалізації отриманої інформації. Ігрова діяльність визначена як основна у навчанні молодших школярів, а використання пісень, римівок та чистомовок сприяє розширенню активного іноземного вокабуляру учнів. Визначено значущість позитивного досвіду німецькомовних країн у контексті навчання іноземної мови дітей з вадами мовлення у початковій школі України.

Ключові слова: початкова школа, діти з порушеннями мовлення, навчання іноземної мови, лексичний та фонетичний матеріал.

Постановка наукової проблеми та її значення. Навчання молодшого школяра нерозривно пов'язано не лише з вивченням предметів, передбачених навчальною програмою, а й формуванням мовних та мовленнєвих навичок. Німецькомовні країни здійснили значний поступ у вирішенні цієї проблеми та продовжують працювати у напрямку вдосконалення роботи з дітьми, які мають порушення в мовленні, зокрема при вивченні іноземної мови.

Оскільки Україна знаходиться на шляху до впровадження прогресивних методик навчання іноземної мови у початковій школі, важливим є використання позитивних аспектів з досвіду німецькомовних країн. Це питання знаходиться на стику корекційної педагогіки, психології та методики навчання у початковій школі та передбачає ґрунтовні знання у всіх трьох освітніх галузях.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблема професійної роботи з учнями з порушеннями мовлення відображена в низці наукових праць сучасних вітчизняних учених, таких як О. Гончарова, Е. Даніловічюте (навчання іноземної мови дітей з вадами мовлення у початковій школі), Ю. Рібцун (навчання дітей іноземної мови у старшій групі дитячого садка), та науковців німецькомовних країн Л. Вортман (L. Wortmann), А. Мерц (A. Merz), які виокремлюють теоретичні знання з їхнім практичним використанням на уроках іноземної мови у початковій школі. Різні аспекти навчально-виховної та корекційно-розвивальної діяльності в школі I-го ступеня висвітлені також у дослідженнях О. Будник (соціально-психологічний супровід учнів початкової школи), А. Колупасєва, З. Ленів (інклюзивне навчання, арттерапія у роботі з дітьми з порушеннями мовлення) та інші. Вчені наголошують на доцільності включення молодшого школяра з вадами мовлення в навчальний процес та максимальному використанні його можливостей.

Мета статті – представити досвід роботи з учнями із порушеннями мовлення у німецькомовних країнах, зокрема в Німеччині та Австрії, у процесі вивчення іноземної мови в початковій школі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В Україні проблемою навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення займалися такі вчені, як Ю. Рібцун, яка наголошує на початку навчання дітей іноземної мови уже у старшій групі дитячого садка, послуговуючись методичними та дидактичними принципами [2]. Саме такий підхід закладає основу для продовження навчання дітей з мовленнєвими вадами в початковій школі, де, як стверджує Е. Даніловічоте, слід активно використовувати чистомовки, римівки, пісні, логопедичні та лексичні ігри, які сприятимуть кращому засвоєнню мовного матеріалу. Учена довела, що всі види мовленнєвої діяльності повинні бути присутні на уроці іноземної мови, проте їхня послідовність є чітко регламентована: рецептивні вправи, репродуктивні та продуктивні [1]. Для дитини з порушеннями мовлення важливим є аудіальне та візуальне сприйняття інформації, а прослуховування текстів, діалогів чи перегляд коротких відеороликів та презентацій дозволяють створити для молодшого школяра сприятливі умови для засвоєння основ іноземної мови. Завдання педагога – працювати не лише з дитиною, а й із логопедом та батьками учня з метою досягнення ефективного результату.

Тривалий час проблеми з мовленням дитини вважалися медичною та психологічною проблемою. Німецький лікар А. Кусмауль (A. Kussmaul) в XIX ст. визначив аспекти, які варто враховувати в роботі з дитиною з вадами мовлення. Це передусім мовно-фізіологічний, фонетичний, неврологічний та медичний аспекти [3, с. 59], які не враховують можливість такої дитини покращити якість артикуляції окремих звуків в школі, а основу занять становили логопедичні вправи. З часом такий підхід змінився прогресивними методиками впливу на дитину з вадами мовлення, зокрема при навчанні молодших школярів.

У програмі з іноземної мови початкової школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення федеративної землі Баден-Вюртемберг (Німеччина) зазначено, що за основу взято загальну програм для початкової школи з акцентом на корекційну роботу під час уроку та активне використання візуальних образів. Робота вчителя на уроці англійської мови, приміром, спрямована на опрацювання лексичного матеріалу з максимальним використанням карток з малюнками (статичного та ситуативного плану), відеоматеріалів, опорних схем та зразків граматичних структур. Рольові ігри, пісні та письмові завдання використовуються на уроці іноземної мови у комплексі, поступово змінюючи один одного та забезпечуючи, таким чином засвоєння необхідного лексичного та граматичного матеріалу [7, с. 19].

У 2003 році у Німеччині розпочався пілотний проект з раннього навчання іноземної мови дітей з вадами мовлення у початковій школі. Метою його було максимально наблизити навчання таких дітей до навчання дітей у загальноосвітніх школах. Науковці наголошували, що для дитини важливе спілкування, яке займає одну з ключових ролей на уроці іноземної мови. Три основні принципи, на яких ґрунтується навчання іноземної мови дітей з порушеннями мовлення, є розвиток відчуття, використання моторики та робота з мовної терапії. Такий підхід вважаємо доцільний, оскільки він включає базові компоненти уроку іноземної мови у молодших школярів зі вадами мовлення.

Урок іноземної мови у дітей з порушеннями мовлення обов'язковим елементом включає аудіювання, яке, на думку В. Катай досить важко дається таким дітям. Тому науковці та вчителі-практики радять використовувати більше комунікативних вправ, а завдання повинні бути максимально наближеними до життєвих ситуацій. Особливо важливим в даному питанні є спілкування виключно однією мовою, в якій учень повинен “купатися” та постійно практикуватися в її використанні. Вибір матеріалу залежить від теми, видів діяльності на уроці та включає вибір змістового наповнення уроку, технічні засоби, які допоможуть учням працювати над вимово, формуванням речень та власних розповідей [5].

Німецькі вчені-методисти наголошують на правильній мотивації дітей з вадами мовлення до вивчення іноземних мов. Для таких дітей важливими є деталі вербального та невербального спілкування: міміка, жести, рухи та зовнішній вигляд вчителя, а також використання лише однієї мови на уроці. Ці фактори створюють сприятливу атмосферу для навчання іноземної мови молодших школярів. Мотивації сприяють також використання мультимедійних засобів, які допомагають візуальному сприйманню іншомовної інформації та формування різних видів мовної та мовленнєвої компетенції. Оскільки немає суттєвих відмінностей у програмі вивчення іноземної мови для дітей з вадами мовлення та загальноосвітньої школи, лише педагогічні технології та індивідуальний підхід, використання інноваційних матеріалів допоможуть учням якісно покращити мовлення та збільшити словниковий запас.

У Австрії, приміром, лексичні теми максимально висвітлюють щоденне життя учнів (робочий день, родина, школа, друзі), загальні явища (навколишнє середовище, пори року, професії) та соціально-культурний аспект (свята, суспільство, культура). Учень повинен знати як привітатися,

попрощатися, вести невелику розмову на побутову тему та переказувати короткі тексти при читанні та аудіюванні [6, с. 93]. Особливістю навчання дітей із порушеннями мовлення за такою програмою є диференційований підхід до кожного учня, основною метою якого є правильна вимова кожного звука та постійна робота над формуванням мовленнєвих навичок.

Оскільки основним видом діяльності у початковій школі є різноманітні ігри, вчені наголошують на використанні пальчикових пісень, як наприклад

*Here is the father,
Here is the father,
Here is the sister
Here is the brother,
Father, mother, sister, brother
Hand in hand with one another.*

При виконанні цієї пісні дитина почергово показує пальчики, вивчаючи при цьому членів сім'ї. Доцільно при цьому використати відео з цією піснею чи створити презентацію до неї.

Важливим аспектом у навчанні вимови, особливо для дітей з вадами мовлення є вивчення чистомовок. Вони можуть бути легші та складніші, проте фонетичне наповнення спрямоване на вправлення конкретного звука для його подальшого використання в іноземному мовленні. Найчастіше використовують такі:

*Double bubble gum, bubbles double.
The sun shines on the shop signs.
Two tiny tigers take two taxis to town.*

Спершу чистомовку проговорює вчитель, тоді учні повторюють хором, а потім учитель залучає учнів з порушеннями мовлення повторити кожне слово окремо, звертаючи особливу увагу на правильну артикуляцію.

Серед пісень ефективним є використання пісні "Ten Little Monkeys", при виконанні якої можливі рухи, а постійно повторювані фрази допомагають вправлятися у вимові лексичних одиниць. Такий підхід дозволяє залучити всіх учнів до роботи на уроці, а також мотивувати до вивчення слів на уроці.

Німецькі та австрійські вчені залучають вчителів-практиків і методистів до формування концепції раннього навчання дітей іноземних мов. Так, на основі власного досвіду Г. Фронеман (G. Fronemann) рекомендує взяти за основу ритміко-мелодійні вправи для вправлення у вимові окремих звуків та копіювання ритміко-мелодійного малюнка у мовленні. Можна, приміром, використати рольову гру «У крамниці», основу якої складає фраза *Good morning Mr/Mrs Fox, what colour is your box?*, яка одночасно є і римівкою. При багаторазовому повторюванні учні виправляють вимову, а у відповіді на таке питання використовують свій вокабуляр з теми «Кольори»: *It's green/red/yellow...* [4].

Ефективним є також використання картинок для розвитку усного зв'язного мовлення учнів. Картки використовують як для складання окремих речень, так і для формування однієї розповіді простими реченнями з двох чи трьох слів. Вчені наголошують, що домінантним у такому навчанні дітей із вадами мовлення складають мелодійні речення, які варто проговорювати чітко, голосно, ритмічно і по-можливості використовуючи певні рухи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Використання досвіду німецькомовних країн у навчанні іноземних мов учнів з порушеннями мовлення може бути корисним для України, оскільки у нашій країні лише в 2013 р. почалося навчання англійської мови дітей з порушеннями мовлення у початковій школі і на даний час перебуває на стадії апробації. Проте такий інноваційний підхід неможливо реалізувати без професійних педагогів, для яких потрібно створити фахові курси з навчання особливостей роботи з дітьми з порушеннями мовлення, особливо у навчанні іноземної мови. Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у вивченні зарубіжного педагогічного досвіду щодо реалізації корекційно-розвивального процесу в роботі з учнями з особливостями психофізичного розвитку в основній і старшій школі.

Джерела та література

1. Данілавичюте Е. Програмне забезпечення процесу опанування англійської мови учнями 1-4 та 5 класів із тяжкими порушеннями мовлення / Е. Данілавичюте // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 3. – С. 30-40.
2. Рібцун Ю. В. Викладання іноземної мови у спеціальному дошкільному навчальному закладі компенсуючого типу / Ю. В. Рібцун // Вісник Інституту розвитку дитини: зб. наук. пр. – Вип. 30. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – С. 95-101.

3. Bleutge Ch. Die Umsetzung der Bildungsstandards im Fremdsprachenunterricht an einer Grundschule, einer Schule für Kinder mit Lernbehinderung und einer Schule für Kinder mit Sprachbehinderung / Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doktor der Sozialwissenschaften. Eberhard-Karls-Universität Tübingen. – 2006. – 958 S.
4. Fronemann G. Erfahrungen mit dem frühen Fremdsprachenlernen in zwei 1. Klassen der Schule für Sprachbehinderte. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.schule-bw.de/schularten/sonderschulen/fruehesfremdsprachen/unterlagen/SfSpr-Erfahrungen.pdf>
5. Katai V. Betrachtung des frühen Fremdsprachenlernens am Beispiel einer 2. Klasse an der Schule für Sprachbehinderte. – 2008. – 133S.
6. Lehrplan der eigemeinen Sonderschule. – 2008. – 97S. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docplayer.org/6670-Lehrplan-der-allgemeinen-sonderschule-1-praeambel.html>.
7. Sutter A. Ch., Strobel J. Englisch fachfremd unterrichten. Die Basis 1-4. – Auer Verlag GmbH. – 96 S.

Referens

1. Danilavichjute E. Programne zabezpechennja procesu opanuvannja anglijs'koi' movy uchnjamy 1-4 ta 5 klasiv iz tjazhkymy porushennjamy movlennja / E. Danilavichjute // Osoblyva dytyna: navchannja i vyhovannja. – 2014. – № 3. – S. 30-40.
2. Ribcun Ju. V. Vykladannja inozemnoi' movy u special'nomu doshkil'nomu navchal'nomu zakladi kompensujuchogo typu / Ju. V. Ribcun // Visnyk Instytutu rozvytku dytyny: zb. nauk. pr. – Vyp. 30. – K. : NPU im. M.P. Dragomanova, 2013. – S. 95-101.
3. Bleutge Ch. Die Umsetzung der Bildungsstandards im Fremdsprachenunterricht an einer Grundschule, einer Schule für Kinder mit Lernbehinderung und einer Schule für Kinder mit Sprachbehinderung / Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doktor der Sozialwissenschaften. Eberhard-Karls-Universität Tübingen. – 2006. – 958 S.
4. Fronemann G. Erfahrungen mit dem frühen Fremdsprachenlernen in zwei 1. Klassen der Schule für Sprachbehinderte. – [Elektronnij recurc]. – Rezhim doctupu: <http://www.schule-bw.de/schularten/sonderschulen/fruehesfremdsprachen/unterlagen/SfSpr-Erfahrungen.pdf>
5. Katai V. Betrachtung des frühen Fremdsprachenlernens am Beispiel einer 2. Klasse an der Schule für Sprachbehinderte. – 2008. – 133S.
6. Lehrplan der eigemeinen Sonderschule. – 2008. – 97S. – [Elektronnij recurc]. – Rezhim doctupu: <http://docplayer.org/6670-Lehrplan-der-allgemeinen-sonderschule-1-praeambel.html>.
7. Sutter A. Ch., Strobel J. Englisch fachfremd unterrichten. Die Basis 1-4. – Auer Verlag GmbH. – 96 S.

Козут Наталья. Опыт немецкоговорящих стран в корректирующей работе с детьми с нарушениями речи при изучении иностранного языка в начальной школе. В статье представлено опыт обучения иностранному языку детей с нарушениями речи у немецкоговорящих странах, в частности Германии и Австрии. Проанализировано программы начальной школы и определено методические особенности работы с данной категорией детей на уроках иностранного языка. Приведено пример фонетического материала и работы с ним на уроке иностранного языка в начальной школе. Коммуникативное направление определено как ключевой принцип такой работы, поскольку он позволяет откорректировать произношение отдельных звуков учеников и способствует формированию в них способности строить собственное высказывание в конкретной ситуации с повседневной жизни. Определена значимость положительного опыта немецкоговорящих стран в контексте обучения иностранного языка детей с нарушениями речи в начальной школе Украины.

Важными аспектами в обучении детей с нарушениями речи определено мотивацию, а также использование технических средств, которые способствуют визуализированию полученной информации. Игровая деятельность определена как основная в обучении младших школьников, а использование песен и рифмовок способствуют расширению активного иностранного вокабуляра учеников.

Ключевые слова: начальная школа, дети с нарушениями речи, учение иностранного языка, лексический и фонетический материал.

Kohut Natalia. The Experience of German-speaking Countries in Correctional Work with Children with Speech Disorders while Foreign Language Learning at Primary School. The article deals with the experience of teaching foreign language of children with speech disorders in German-speaking countries, particularly in Germany and Austria. The curriculum of primary school is analyzed and methodological peculiarities of work with the given category of children at foreign language classes are defined. The example of phonetic material and work with it during foreign language lesson at primary school is revealed. Communicative approach is defined as the key one as while studying foreign language there is an opportunity to improve not only pronunciation, but also the speech of the pupil. The proposed material can be used when working with phonetic material and also at teaching new words and word combinations. The main aim of foreign language studying are proper pupils' skills in oral and written speech that can be reached only after step-by-step work on the improvement of sound pronunciation and language use. The positive experience of German speaking countries can be used at foreign classes at primary school in Ukraine.

Key words: primary school, children with speech disorders, foreign language teaching, lexical and phonetical material.